uit de HP/DE TIJD, mei 2017

‘EX-OUDERS BESTAAN NIET’

Het hedendaagse familieleven kan een waar mijnenveld zijn. Verdwijnende vaders, eindeloos ouder- en kinderschap, kinderen die steeds vaker onterfd worden. Familietherapeut en generatiespecialist **Else-Marie van den Eerenbeemt** (1946) bespreekt de grootste knelpunten. ‘Een liefdesrelatie kun je beëindigen, maar gedoe in de familie gaat altijd door.’

door **Frans van Deijl**

Onderweg naar Van den Eerenbeemt denk ik als vanzelf aan het gedicht ‘Sterfbed’ van Jean Pierre Rawie. Aan één zin in het bijzonder, wel eens gebruikt in overlijdensadvertenties: ‘ik blijf zijn kind, al word ik eeuwen oud,/ en blijf als kind voor eeuwig in gebreke.’

Van den Eerenbeemt valt de eer toe dat zij ‘de familie’ in sociaal-maatschappelijke zin zo’n beetje (weer) op de kaart heeft gezet. Dat is een verdienste, maar Van den Eerenbeemt wil vooral niet de indruk wekken het familieverhaal te idealiseren. “Ik breng geen ode aan de familie. Het is gewoon een feit dat familie iets heel krachtigs en tegelijk iets zeer kwetsbaars kan zijn. Je kunt door vrienden worden genegeerd of door collega’s in de ban gedaan, maar als je familie niks meer met je te maken wil hebben, dan is dat iets verschrikkelijks wat met weinig anders valt te vergelijken.”

Ze merkt de belangstelling voor *family affairs* in het algemeen aan de vele opdrachten die zij nog steeds krijgt. Van lezingen

tot workshops, media-optredens, colleges, masterclasses en een nog immer bloeiende, overvolle praktijk – zo mag zij zichzelf graag neerzetten als een soort TomTom in het dikwijls overvolle familiaire wegennet. Veelzeggend vindt ze het voorts dat zoveel tv-programma's worden gemaakt waarin mensen, BN'ers of niet, op zoek gaan naar de wortels van hun familie. Om over de boeken met speciale familiegeschiedenissen slechts te zwijgen.

Dat is ooit weleens anders geweest. In de roerige jaren van de tweede helft van de twintigste eeuw werd aan 'vrienden' en bijbehorende netwerken beduidend meer betekenis gehecht. Familie was je opgedrongen, vrienden koos je zelf. "Het was de tijd," verklaart Van den Eerenbeemt aan haar keukentafel te Amsterdam, "waarin alles wat met autoriteit, macht en zelfs met gezag had te maken, ernstig werd afgekeurd. Tot diep in de jaren zestig kenden we in de gezinnen ook een bevelshuishouding: vaders en moeders wil waren wet. Ouders werden met 'u' aangesproken. Er was afstand tussen ouders en kinderen. Voor de laatsten waren er grenzen, die je hooguit een béétje kon overschrijden. Wat dat betreft ontbreekt het tegenwoordig juist aan grenzen, is het soms totaal grenzeloos."

Met de tijdgeest transformeerde die bevelshuishouding gaandeweg in een onderhandelingshuishouding. Voor het 'bevel' kwamen begrippen in de plaats als inspraak, medezeggenschap en zelfbeschikking, die welhaast magisch aandoende ladingen kregen. De gezinnen veranderden zelf ook sterk. Van den Eerenbeemt, opgegroeid in het zonnige zuiden, is er nog een van elf kinderen, maar anno 2017 bestaat het doorsnee gezin uit een kern van twee, drie kinderen plus de ouders. Je zou kunnen denken dat het runnen van dergelijke kleine gezinnen een 'eitje' is vergeleken met de aantallen van vroeger. Maar het tegendeel lijkt eerder waar. Van den Eerenbeemt: "Anders dan vroeger, werkt nu ook de vrouw buitenshuis. Dat is natuurlijk een uitstekende ontwikkeling geweest, maar de keerzijde was dat de kinderen veelal elders ondergebracht moesten worden. In de crèche, bij opa en oma, bij oppasmoeders, enzovoort. Ouders zijn min of meer gedwongen er hele schema's op na te houden van hoe de dagen ingevuld moeten worden. Er ligt veel druk op de ouders, want ze willen goede ouders zijn voor de kinderen, er is de stress van het werk, ze willen aantrekkelijke echtgenoten zijn, en ga zo maar door."

Dat scala aan verwachtingen is niet zonder gevolgen gebleven voor de familiaire verhoudingen, en dan zeggen wij het nog vriendelijk. Burn-out onder werkende vrouwen is een niet te negeren fenomeen. Mannen gaan ook heus wel mee naar zwangerschapsyoga of lopen op hun zwaarbevochten papadag opzichtig te paraderen met de kleine spruit in de draagzak, maar hun bijdrage aan de verzorging, de opvoeding van de kinderen dan wel aan de huishouding houdt fundamenteel niet over. Het is dan ook niet te gewaagd enig causaal verband te zien tussen deze ontwikkelingen en de trend die al decennialang hetzelfde is, waarin één tot inmiddels zelfs anderhalf op de drie huwelijken strandt terwijl de kinderen nog niet de volwassen leeftijd hebben bereikt. En al die aangespoelde papa's en mama's vinden weer nieuwe vrijers en vormen nieuwe, samengestelde gezinnen, die op hun beurt weer nieuwe, complicerende factoren genereren qua verhoudingen.

Zoals daar al waren de familievetes, ontervingen en vooral de vechtscheidingen. Oftewel, de Verdwijnende Vader, die zijn kinderen niet meer mag zien van zijn ex of van haar nieuwe vrind. De Verdwijnende Moeder bestaat evenzeer, maar Van den Eerenbeemt heeft de indruk dat bij een echtscheiding de zorg voor de kinderen in het merendeel van de gevallen toch neerkomt op de moeder. "Maar hoe een conflict ook ontspoort, hoe hardnekkig moeders, vaders, stiefvaders en stiefmoeders zeggen dat kinderen hun ene ouder, ongeacht de leeftijd, niet meer of heel weinig mogen zien, die relatie van ouder en kind is en blijft eeuwigdurend. Daar komt niets tussen. Het is jouw erfgoed, het zijn jouw genen. Kinderen afhouden van een van de ouders is zonder meer mishandeling. Veroorzaakt blauwe plekken op de ziel. Mijn appèl aan ouders die in scheiding liggen, is: blijf vader en moeder in een scheiding! Het partnerverhaal kan eindig zijn, door allerlei omstandigheden, maar het ouderverhaal niet. Soms zeg ik weleens: 'Jullie kunnen nu geen man en vrouw meer zijn, maar jullie blijven ouders. Ex-partners bestaan, maar ex-ouders bestaan niet. En bedenk dat jullie later samen ook nog heel goeie opa's en oma's kunnen worden.'

> 'Als je familie niks meer met je te maken wil hebben, **dan is dat iets verschrikkelijks wat met weinig anders valt te vergelijken.'**

Trouwens, bij echtscheidingen kunnen grootouders een cruciale rol spelen. 'Opa en oma gaan lekker niet scheiden,' juichte een ventje een keer toen hij met zijn moeder bij me was. Grootouders kunnen echt een reddingsboei zijn voor de kleinkinderen, mits ze boven de ruzies blijven staan en geen partij kiezen."

Maar wat is Van den Eerenbeemts boodschap aan de vader voor wie een dergelijk scenario toekomstmuziek is, en wiens omstandigheid er nu uit bestaat dat hij acuut uit het zicht verdwenen is? "Ik zou zeggen: geef het niet op. Stuur ieder jaar die verjaardagskaart, zelfs als die niet aankomt bij de geadresseerde. Spaar geld voor de jarige zodat je er later misschien een mooi, groot cadeau van kunt kopen. Hou een dag- of weekboek bij dat de kinderen eventueel later kunnen teruglezen. Zeg nooit: ik zwijg en wacht wel tot de kinderen groot genoeg zijn om zelf contact met mij te zoeken. Nee, niet doen. Blijf contact onderhouden, hoe dan ook. En probeer contact te zoeken via de schoonfamilie, hoe moeilijk dat ook kan zijn. Mijn erva-

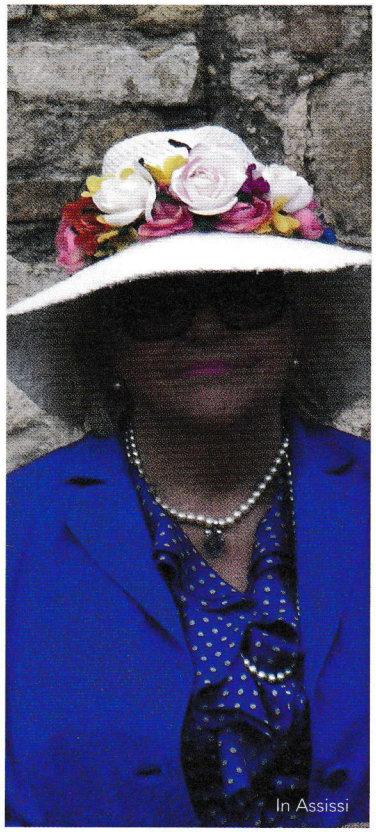
In Assissi

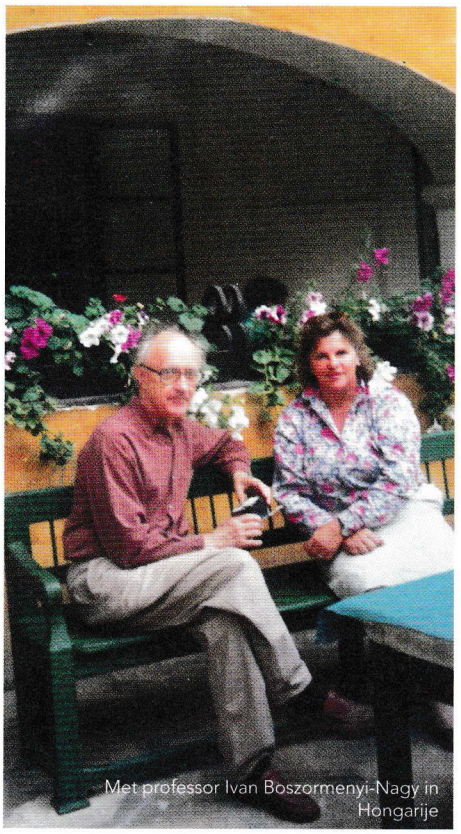
Met professor Ivan Boszormenyi-Nagy in Hongarije

Met kleinzoon Bobby

ring leert dat er in elke familie, ongeacht de problemen, altijd iemand is die kan fungeren als wat ik noem De Rechtvaardige. Die ene oom, tante, neef, nicht of zwager die niet oordeelt, een luisterend oor voor je heeft, die kortom ieders kant probeert te zien."

En hoe verhoudt die Verdwijnende Vader zich tot zoiets als het co-ouderschap, waarbij exen in zekere harmonie de ouderlijke zorg verdelen? "Gelukkig gaat het ook vaak goed, natuurlijk. Ik heb een contract opgesteld waarin ik vader, moeder en kinderen laat ondertekenen dat hun ouders hun ouders blijven, wat er ook gebeurt. Ik heb dat contract het 'Bewaar de trouw van kinderen aan beide ouders'-contract genoemd. Met dat in de hand kunnen alle partijen onder alle omstandigheden het contact met een van de ouders blijven onderhouden. Kijk, kinderen scheiden niet. Die zijn er vaak erg alert op om een uit het huis vertrekkende ouder te blijven zien. Want het is en blijft hun vader. Of moeder dus."

Zou het verschijnsel van de Verdwijnende Vader de opmaat kunnen zijn naar een matriarchale samenleving, zoals je ook wel aantreft in Surinaamse kringen? Van den Eerenbeemt denkt niet dat het die kant opgaat. "De moederfiguur zorgt er vaak voor dat de continuïteit van de familie blijft gewaarborgd. Fantastisch als zij het middelpunt vormt, maar kinderen hebben ook een vader en zijn familie nodig."

Behalve de Verdwijnende Vader zou Else-Marie van den Eerenbeemt graag nog een betrekkelijk nieuw begrip willen toevoegen aan het gezinstherapeutische vocabulaire: het eindeloos ouderschap, wellicht beter bekend als 'Hotel Mama is altijd open'. "Kinderen blijven tot op hoge leeftijd afhankelijk van de ouders, financieel en emotioneel," legt zij uit. "Het zijn boemerang-kinderen. Vaak zijn het volwassen kinderen die zijn gescheiden en uit pure financiële noodzaak bij vader of moeder moeten aankloppen. Soms is het eindeloos ouderschap ook ingegeven door een gevoel van het kind dat zich tekortgedaan waant in de jongste jaren en dat nu van die schuldbewuste ouders eist dat zij iets terugdoen. Wat je dan ziet is dat ouders, ook omdat ze tegenwoordig ouder worden en fitter blijven, een dag in de week op de kleinkinderen passen. Grootouders van nu vormen een heel leger dat klaarstaat als babysitters en ondersteuners. Ze blijven als helikopters boven de volwassen kinderen

zweven. Ik zie het grootouderschap als een herkansing van het leven. Laatst liep ik met een van mijn kleinzonen door het Vondelpark en toen riep iemand naar me: 'Zo Else-Marie, lekker aan het herkansen?' Het is ook heerlijk om te doen."
Maar is het gezond, volwassen? Het doel van de opvoeding is toch – en niet alleen op gezag van meneer Freud – om kinderen te leren binnen afzienbare tijd op eigen benen te laten staan. En wat voor het eindeloos ouderschap geldt, zou even goed ook van toepassing kunnen zijn op het eindeloos kinderschap, gerepresenteerd in al die BN'ers die als gevolg van de bezuinigingen in de ouderenzorg voor hun oude mammie zorgen. En daar boekjes over schrijven en documentaires van maken. Ach, het zal best lief en aardig bedoeld zijn allemaal, maar het is een mentale belasting die ouder noch kind zichzelf zou moeten aandoen.
"Maar ja," werpt Van den Eerenbeemt tegen, "een kind laat zijn moeder of vader toch niet verkommeren. Jij ook niet; als het er echt op aankomt, wie moet het dan doen? Maar het is inderdaad een belasting die je niemand toewenst, want je hebt het zelf als ouder, als opvoeder en als kostwinner wellicht al druk genoeg in je leven."
Nog belastender en ingewikkelder wordt het wanneer de partner zich ermee gaat bemoeien. Volgens Van den Eerenbeemt beland je dan in een emotioneel mijnenveld. "Zeg je bijvoorbeeld als vrouw tegen je man dat het wel wat minder kan, al die zorg en aandacht voor diens moeder of vader, of dat schoonpapa- of mama die zorg heus wel zelf kunnen betalen, dan kom je aan de loyaliteit van een kind voor de ouder, en dat is iets heel wezenlijks."
Niet doen dus, luidt het parool, ook al zou je het in theorie bij het rechte eind hebben. "Als die schoonmoeder of -vader eenmaal is overleden, zie je soms dat die zoon of dochter dan alsnog besluit die destijds agerende partner te dumpen. Zo van: 'Jij had toch altijd zo'n kritiek op mij of de familie, nou eh, ik gooi je er bij dezen alsnog uit.' Ja, dat komt vaker voor dan je denkt."
Overigens is enige relativering van het eindeloos ouderschap op zijn plaats, vindt Van den Eerenbeemt, want oneindig ouderschap is altijd nog beter dan helemaal geen ouderschap meer.

Wat ik me intussen afvraag is of de vetes, de brouilles in de hedendaagse familie heftiger zijn dan, pakweg, vijftig jaar geleden. Meedogenlozer. Je hoort namelijk weleens wat op feestjes, al dan niet familie-gerelateerd.
"De kwetsbaarheid van familieverhoudingen is van alle tijden," denkt Van den Eerenbeemt. "Vriendschappen en liefdesrelaties kun je beëindigen, maar gedoe in de familie gaat altijd door. Zelfs bij een overlijden, want zetten we de naam van die of die met wie ze zijn gebrouilleerd nu wel of niet in de advertentie of op de rouwkaart? En dan heb je nog de herrie die rond erfenissen kan uitbreken. Het zwarte schaap van de familie, de man of vrouw die zich een leven lang genegeerd heeft gevoeld door de andere broers en zussen, maar die nu zijn kans grijpt en dwars gaat liggen over een of andere koffiepot. Het gaat natuurlijk niet om die koffiepot, maar hij of zij wil zich laten gelden, laten zien van: 'Ik deed er toch nooit toe voor jullie? Nu zal ik jullie eens laten zien dat ik er ben.' Dat loopt soms gierend uit de hand. Ik ken gevallen waarbij ouderlijke woningen niet meer worden verkocht en ronduit verwaarloosd blijven. En dan heb je natuurlijk de trieste gevallen waarbij kinderen worden onterfd. Ik heb de indruk dat dat steeds vaker gebeurt, helaas. De plaats en betekenis die je in de familiegeschiedenis hebt, wordt hiermee ontkend."
Wat kan zij nog zeggen over de bron van een brouille die soms zo langdurig is dat betrokkenen niet eens meer precies kunnen zeggen waar het destijds misging? "Ouders worden afgewezen door hun kind om iets vaags – of dat is het althans in hun beleving. Vervolgens trekken ze zich terug uit angst opnieuw of nog harder afgewezen te worden, waarop hun dan vaak weer kwalijk wordt genomen dat ze geen aandacht meer hebben voor dat boze kind. Veel woede over en weer, terwijl die woede alleen maar gestold verlangen naar hereniging is. Voor je het weet zijn ze een jaar verder, en hoe langer verzoening uitblijft, hoe groter en dramatischer de proporties die de ruzie kan aannemen. Ondertussen lijden die ouders vreselijk, maar dat boze kind net zo goed, neem dat van me aan. Mijn advies? Ouders moeten zestig procent over de brug komen, het kind veertig procent. Zoiets. Dus blijf hem of haar feliciteren met zijn verjaardag, of met die van de kleinkinderen, blijf signalen uitzenden die erop duiden dat de ouders hem of haar niet verguizen. Dat ze hem nóóit zullen verguizen. En probeer De Rechtvaardige te zoeken. Er is er altijd een, echt."

> 'Grootouders van nu vormen een heel leger **dat klaarstaat als babysitters en ondersteuners.'**

Continuïteit van de familie is het beste wat je een kind kan meegeven, gelooft Van den Eerenbeemt stellig. Gelukkig beseffen steeds meer mensen dat. Zoals eerder gememoreerd is zij afkomstig uit een groot gezin waarvan intussen reeds zeven broers en zussen zijn overleden. Heftige ervaringen waren dat steeds weer. "Ik ben de jongste," zegt ze. Overigens zou Van den Eerenbeemt graag nog eens een workshop willen wijden aan het fenomeen van de grote gezinnen, dus niet de samengestelde gezinnen maar die ouderwetse, gevormd door één en dezelfde vader en moeder. "Ik gaf eens in de VS een lezing en vertelde toen dat ik uit een gezin van elf kinderen kom. En van een en dezelfde moeder. Kreeg ik me toch ineens een applaus... nou ja, mijn moeder kreeg dat dan hè. Ik denk dat kinderen uit die grote gezinnen veel te vertellen hebben, want het was bijzonder om met zoveel broers en zussen in een huis te leven. Ik tenminste bewaar daar de dierbaarste herinneringen aan. Het is een bron waaruit ik nog dagelijks put."/